

Bernard Sanders en Josine Caroline Felicia Sanders-Hijmans

Hoewel woonachtig in Enschede wordt Bernard Sanders op 8 oktober 1941 in Ruurlo opgepakt tijdens een razzia van de Sicherheitspolizei. Hij is daar ondergedoken bij de familie Wijler na een eerdere razzia in Twente. Bernard Sanders komt nog dezelfde maand om het leven in Mauthausen. Zijn vrouw Josine (Joop) Sanders-Hijmans wordt in de zomer van 1942 afgevoerd naar Kamp Westerbork en overlijdt in het zicht van de bevrijding in Bergen-Belsen. Hun zoontje Johan (Joop) is tijdig in veiligheid gebracht en overleeft de oorlog.

Bernard Sanders is geboren op 4 oktober 1905 in Lochem, maar al in 1906 verhuist de familie naar Enschede. Van de zeven kinderen in het gezin Sanders weten vijf de oorlog te overleven, naast Bernard komt ook zijn oudste broer Gerard om het leven. Bernard trouwt in juli 1938 in Enschede met Josine Caroline Felicia (roepnaam: Joop) Hijmans, afkomstig uit Amsterdam (geboren aldaar 10 november 1913). In augustus 1939 wordt zoon Johan geboren (roepnaam Hans, na de oorlog Joop). Het echtpaar woont aan het begin van de oorlog in Enschede op het adres J.P. Sweelinckstraat 8. Bernard is dan als handelsreiziger in dienst bij de textielfabriek N.J. Menko in Enschede. In de vroege ochtend van 14 september 1941 vindt een razzia plaats van de Duitsers in Enschede en andere plaatsen in Twente, de eerste in het oosten van ons land. Bernard Sanders is gewaarschuwd en weet de dans te ontspringen. Hij vertrouwt de situatie echter niet meer en zoekt een veilig onderkomen bij de familie Wijler in Ruurlo. Zijn vrouw en zoontje zijn waarschijnlijk in Enschede gebleven en mogelijk ingetrokken bij oom Gerard (een broer van Bernard). Nog geen maand later, op 8 oktober, is de Achterhoek echter het toneel van een volgende razzia. Ook de familie Wijler in Ruurlo is daarbij doelwit. Josine is op dat moment juist bij haar man op bezoek in Ruurlo. Van hun zoontje Johan is geen sprake, waarschijnlijk is die in Enschede bij zijn oom achtergebleven.

Laatste briefkaart

Als de Duitsers arriveren kruipen de vrouwen (Josine Sanders-Hijmans en Reina Wijler-Kropveld) bij elkaar in bed, zo vertellen de burens, om de suggestie te wekken dat er geen mannen in huis zijn. Maar de Duitsers laten zich niet misleiden. Uit het feit dat ze vier ontbijtbordjes op tafel zien staan concluderen ze dat er geen twee maar vier personen aanwezig moeten zijn. Wat er zich binnen precies heeft afgespeeld is niet bekend, maar er breekt in ieder geval een hartverscheurend gekrijs uit. Van de vrouwen en mogelijk ook van Lo Wijler zelf als deze door de Duitsers wordt gevonden. Blijkbaar weet Lo aanvankelijk nog te ontsnappen, want getuigen zien hem door de voordeur de tuin instormen.

Daar wordt hij getrapt en met geweerkolven geslagen door de Duitsers. Bernard Sanders wordt volgens zoon Johan gevonden op het balkon en wordt kort na Lo Wijler afgevoerd.

Er is een briefkaart bewaard gebleven, zonder plaatsaanduiding en datum, die kort na de arrestatie door een onbekende is verstuurd aan ‘Mevr. Wed. Joh. Avenarius, Ruurlo’. Hotel Avenarius staat tegenover Wijler aan de overkant van de Dorpsstraat, blijkbaar heeft de schrijver het veiliger geacht om de kaart niet rechtstreeks naar Reina Wijler te sturen. De boodschap is echter wel aan haar gericht, er wordt gevraagd om ondergoed, handschoenen, truien en dergelijke op te sturen. “Voor Lo en voor B. Sanders”, wordt daarbij vermeld. “Ze houden zich heel flink. Maak u geen zorgen. Alles komt goed”, zo wordt nog heel optimistisch toegevoegd. Maar voor beide mannen komt het nooit meer goed. De briefkaart is waarschijnlijk verstuurd vanuit Arnhem, waar de opgepakte Joodse mannen in eerste instantie worden samengebracht.

Uit de inschrijvingskaart van Lo Wijler blijkt dat de opgepakte Achterhoekse Joden al op 11 oktober 1941 in Mauthausen zijn gearriveerd. Bernard Sanders komt daar al op 17 oktober 1941 om het leven, zijn vriend Lo Wijler op 30 oktober 1941. Over de exacte doodsoorzaak van Bernard Sanders en Lo Wijler is niets genoteerd.

Josine

Josine Sanders-Hijmans wordt in de zomer van 1942 afgevoerd naar Kamp Westerbork. Van daaruit wordt ze later doorgezonden naar Bergen-Belsen, waar ze op 31 maart 1945 om het leven komt. Ze is er daarvoor nog wel in geslaagd om haar zoontje op een onderduikadres in veiligheid te brengen. Via de verzetsgroep van dominee Leendert Overduin wordt Johan ondergebracht bij het gezin van meester Ponsteen in Nijverdal en weet op die manier de oorlog te overleven. Een en ander wordt ook beschreven in het boek van H.W. Poorterman, ‘Van bezetting naar bevrijding’, over de oorlogsjaren in Nijverdal. Na de oorlog, in augustus 1945, wordt Johan/Hans opgenomen in het gezin van zijn oom Ben en tante Klaar in Amsterdam. Deze hebben echter zelf al een zoon met de roepnaam Hans, vandaar dat Johan vanaf dat moment een nieuwe roepnaam krijgt: Joop, naar zijn moeder. Joop trouwt later met Bettina Josephine Wolf en het echtpaar krijgt een zoon en een dochter.

Bronnen:

Johan (Joop) Sanders

‘De harmonica bleef vijf jaar stil’, Jan Oonk en Bert Leuverink (Ruurlo, 1995)

‘De Joodse Gemeente te Borculo’, S. Laansma

‘Van bezetting naar bevrijding’, H.W. Poorterman

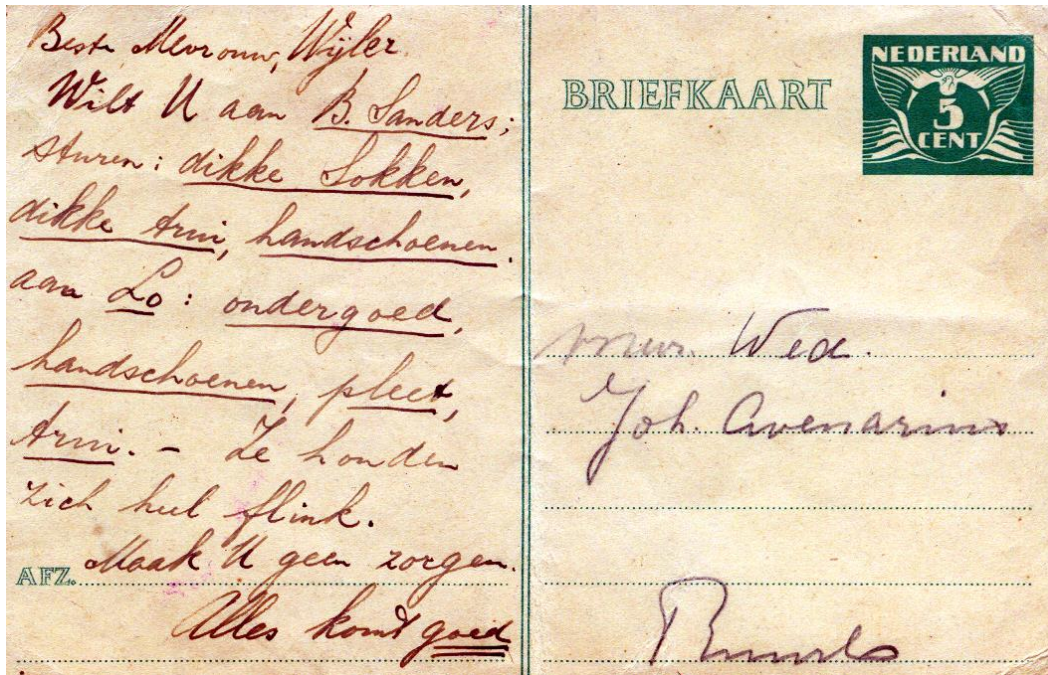
www.dutchjewry.org

www.yadvashem.org

www.joodsmonument.nl

www.wiewaswie.nl
www.tomverwajen.nl

Fotomateriaal

De briefkaart zonder plaatsaanduiding en datum, waarin een onbekend iemand vraagt aan mevr. Wijler om ondergoed, handschoenen, truien en dergelijke op te sturen. Voor Lo en voor B. Sanders

Bernard Sanders, handelsreiziger in dienst bij de textielfabriek N.J. Menko in Enschede (bron: Joop Sanders)

Het echtpaar Bernard en Josine Sanders met hun zoontje Johan in juni 1940. De dame rechts is tante Klaar, die Johan na de oorlog (onder de roepnaam Joop) in huis zal nemen (bron: Joop Sanders)

Bernard Sanders met zijn zoontje Johan op zijn schouders (bron: Joop Sanders)

De kleine Johan Sanders met zijn moeder Josine Caroline Felicia (Joop) Hijmans. Naar haar zou na de oorlog zijn roepnaam veranderen in Joop. De foto is genomen op 4 oktober 1941 (bron: Joop Sanders)

Jan Oonk
(november 2018)